

”Missä äiti on?”

Sateenkaariperheiden isien elämää – systemaattinen kirjallisuuskatsaus

MIIA KOSKELA & RIIKKA IKONEN & JARI KYLMÄ

Johdanto

Lapsiperheiden hyvinvointi on viime vuosina ollut lisääntyneen tutkimuksen kohteena. Lapsiperheiden hyvinvoinnin haasteita ovat muun muassa vanhempien masennus- ja uupumusoireilu, vanhempien yksinäisyys, taloudellinen niukkuus sekä tuen tarpeista kertomatta jättäminen terveydenhuollon ammattilaisille. (THL 2019; 2021.) Yleisten haasteiden lisäksi sateenkaariperheiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät, joita cissukupuolisten heterovanhempien muodostamat perheet eivät yleensä kohtaa.

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan lapsiperhettä, jossa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Seksuaalivähemmistöllä viitataan ihmiseen, jonka seksuaalinen tai romanttinen suuntautuminen on jotain muuta kuin heterous. Sateenkaarivähemmistö-termi kattaa kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt eli muut kuin cissukupuoliset, heteroseksuaaliset henkilöt. (EU LGBT Survey 2013; Seta n.d.)

Sateenkaariperheet ovat joutuneet yhteiskunnan asettamien ehtojen ja rajoitusten vuoksi muodostamaan uusia käsityksiä vanhemmuudesta ja perheestä. Esimerkiksi kahden vanhemman perheestä poikkeava perhemuoto on juridisesti tuntematon (Sateenkaariperheet ry 2023) ja miehen sijaissynnytyksen avulla biologiseksi isäksi tuleminen käytännössä Suomessa laitonta (Laki hedelmöityshoidoista 2006/1237). Lisäksi sateenkaariperheissä eläviltä edellytetään hyviä voimavaroja heteronormatiivisuuden kohtaamiseksi. (Tuovila ym. 2018.) Sateenkaariperheen isyys nähdään vaikeasti saavutettavana tai jopa mahdottomana ver-

rattuna heteroperheiden vanhemmuuteen tai sateenkaariperheiden äitiyteen. (Moring 2013.)

Tuoreen ILGA Europe -vuosikatsauksen (2023) mukaan Euroopassa ja Keski-Aasiassa sateenkaariihmiset ovat sosioekonomisesti eriarvoisessa asemassa muuhun väestöön verrattuna. Vihapuheen noususuuntaus jatkuu, ja suuri osa siitä kohdentuu transihmisiin. Myös Suomessa on havaittu tätä vihapuhetta, muun muassa poliitikkojen ja kansanedustajien suunnasta. Vuosi 2022 oli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan väkivaltaisuuksien vuosikymmenen ja väkivallasta on tullut aikaisempaa vakavampaa Euroopassa. Suomessa ja muualla Euroopassa on tehty viimeisen vuoden aikana lisääntyvästi viharikoksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan tai uhattu niillä. (ILGA Europe 2023.)

Lainsäädännön ja yhteiskunnan asenteiden lisäksi myös perheiden teoreettinen tarkastelu on pitkään kuvautunut heteronormatiivisuuden kautta. Esimerkiksi funktionalistinen perheteoriat ja perheen kehitysteoria rakentuvat vahvasti sen varaan, että perheen muodostaa heteropari, joka kasvattaa perheessään biologisia jälkeläisiä (Allen & Henderson 2016). Feministinen perheteoriat, ja erityisesti sen kolmas aalto 1990-luvulta alkaen, haastaa heteronormatiivisuuden perustuvan, perinteisen perhekesäityksen. Teoria nostaa keskiöön eriarvoisuuden, vallan epätasapainon ja yhteiskunnallisten odotusten vaikutukset perheen dynamiikkaan. (Allen & Henderson 2016; Allen 2023.) Perheiden monimuotoisuutta tarkastellessa on keskeistä havaita myös intersektionalismin taakka, jota vähemmistöjen edustajat usein kantavat (Crenshaw 1989; Few-Demo 2014; Allen & Henderson 2016).

Tässä tutkimuksessa sateenkaariperheellä tarkoitetaan lapsiperhettä, jossa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ja jossa on yksi tai useampi alle 18-vuotias lapsi. Henkilön oma kokemus määrittää hänen kuulumisensa vähemmistöön tai perheeseen. (Weston 1997; Jämsä 2003; Lahti ym. 2020; Sateenkaariperheet ry 2021; Seta ry 2021; Tilastokeskus 2021b.) Sateenkaariperheen isällä tarkoitetaan mieheksi itsensä identifiointua henkilöä, joka kuuluu seksuaalivähemmistöön ja jolla on huollettavanaan lapsia perhemuodosta tai lasten biologisesta tai juridisesta vanhemmuudesta riippumatta (Jämsä 2003; Lahti ym. 2020; Sateenkaariperheet ry 2021). Suomessa oli vuoden 2021 lopussa rekisteröidyn naisparin tai naisavioparin ja lapsien muodostamia perheitä 925. Rekisteröidyn miesparin tai miesavioparin ja lapsien muodostamia perheitä oli huomattavasti vähemmän eli 12. (THL 2022.) Erityisesti isien muodostamista sateenkaariperheistä moni jää näkymättömäksi, sillä lainsäädäntö ei tunnista sen kaltaisia vanhemmuuksia tai tunnistaa vain ne, jotka muistuttavat eniten heteroperhettä (Solantaus 2008; Moring 2013; Tilastokeskus 2021a).

Sateenkaariperheiden äitien kokemuksista on tehty suomalainen kirjallisuuskatsaus. Heidän kertomuksistaan nousivat esille vähemmistöasemassa elämisestä ja vanhempien keskinäisten roolien etsimisestä nousevat haasteet sekä sosiaalisen äidin aseman tunnistamattomuus. (Apiainen ym. 2018.) Sateenkaariperheiden isistä on varsin vähän tietoa (Jämsä 2003; Solantaus 2008; Lehtonen 2009). Sateenkaarivähemmistöön kuuluvat miehet kokevat lisäksi hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, kuten yksinäisyyttä, sanallista solvaamista ja uhkailua (Kylmä ym. 2014). Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi on muodostunut tärkeäksi, eräänlaiseksi onnellisuuden odotukseksi. Hyvä tarkoitus luo myös paineita ja odotuksia, jolloin varsin yleisistäkään lapsiperheiden huolista ja ongelmista ei välttämättä uskalleta puhua ääneen. (Moring 2013.)

Sateenkaariperheet ovat heterogeeninen joukko ihmisiä, joiden elämä on vielä suurelta osin tuntematonta. Erityisesti isät ovat jääneet tutkimuksessa ja yhteiskunnallisella tasolla varjoon. Heidän perhe-elämänsä tunnistaminen, tunnustaminen ja sanallistaminen nykyäsittein on haastavaa (Jämsä 2003), millä on suora vaikutus näiden perheiden hyvinvointiin (Moring 2013). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on systemaattisen kirjallisuus-

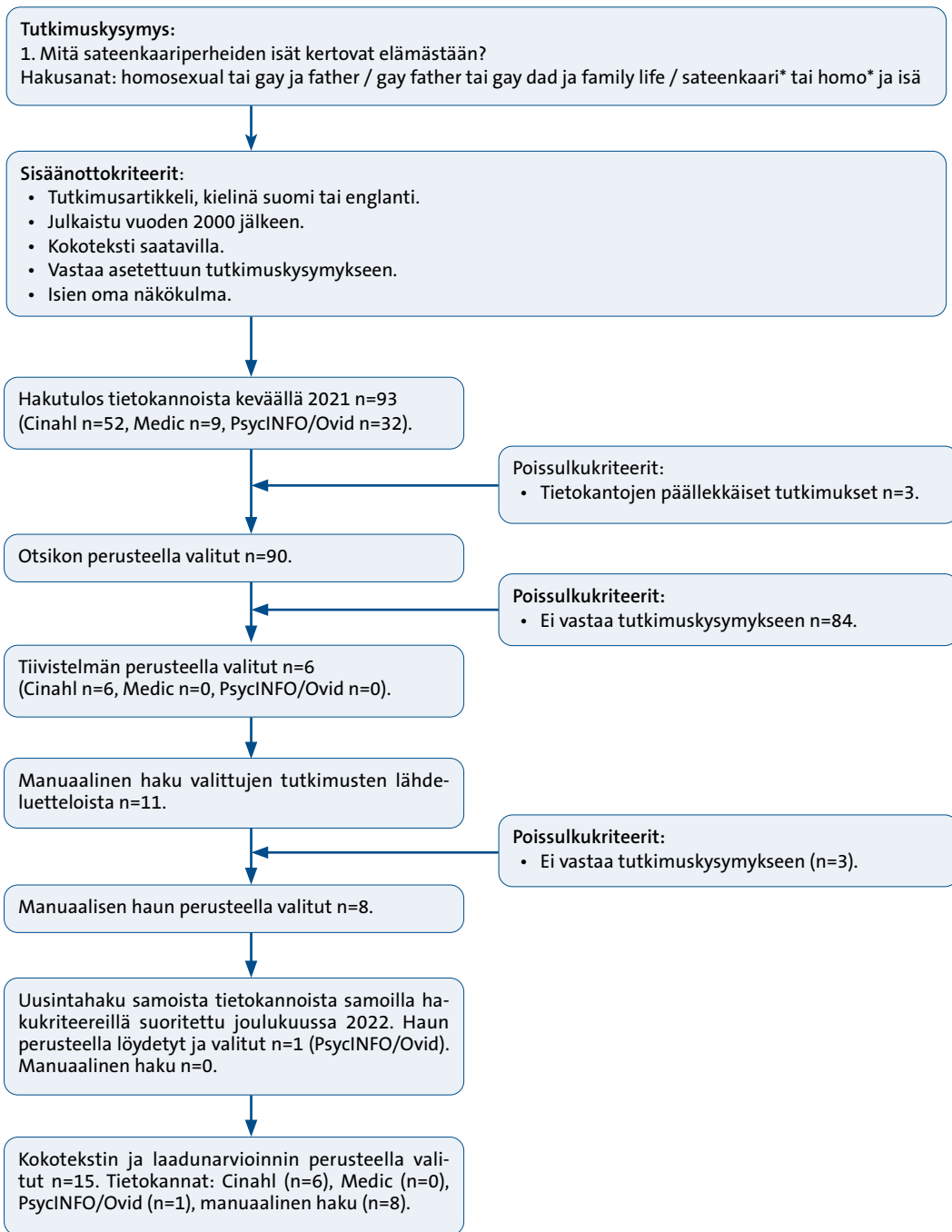
katsauksen keinoin kuvata sateenkaariperheiden isien perhe-elämään liittyviä kokemuksia. Tutkimuskysymyksenä on: mitä sateenkaariperheiden isät kertovat perhe-elämästään?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimus toteutettiin systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, jotta voitaisiin luoda yhteenvedo olemassa olevasta aiheesta koskevasta tutkimustiedosta (Aveyard 2010; Bettany-Saltikov 2012; Siddaway ym. 2019). Kirjallisuushaun hakusanoina käytettiin *homosexual* tai *gay* ja *father*, *gay father* tai *gay dad* ja *family life* sekä *sateenkaari** tai *homo** ja *isä*. Tietokantoina käytettiin CINAHL, Medic ja PsycINFO/Ovid -tietokantoja. CINAHL on kansainvälinen hoitotieteen, terveystieteiden ja lähialojen viitetietokanta. PsycINFO/Ovid on myös kansainvälinen psykologian ja sen lähialojen viitetietokanta. Tietokantojen valinta perustui terveyden ja hyvinvoinnin näkökulman valintaan sekä lähialojen tutkimustiedon rajapinnan saavuttamiseen. Kotimainen terveystieteiden viitetietokanta Medic ei tuottanut tutkimukseen soveltuvia viitteitä. Lisäksi katsaukseen valitut tutkimukset käytiin manuaalisesti läpi ja lähdeluettelosta poimittiin soveltuvat tutkimukset mukaan.

Tietokantarajaukset ja poissulkukriteerit asetettiin ja tutkimukset käytiin läpi vaiheittain (ks. kuvio 1). Hakutulos oli kokonaisuudessaan eri vaiheissa 105 viitettä, ja tutkimukseen valikoitui 15 artikkelia (liite 1, ks. www.julkari.fi). Valituille artikkeleille suoritettiin laadunarviointi luotettavuuden vahvistamiseksi (The Joanna Briggs Institute 2011; Siddaway ym. 2019; Pursell & McCrae 2020). Kaikki artikkelit arvioitiin The Joanna Briggs Instituten laadunarviointikriteereillä laadultaan riittäviksi ja hyväksyttiin (The Joanna Briggs Institute 2011). Arvioidut pistemäärät vaihtelivat välillä 7–9/10 tai 6–8/8 pistettä. Yhtään tutkimusta ei hylätty arvioinnin tuloksena.

Tutkimukset olivat valmistuneet vuosina 2005–2019, ja ne oli tehty pääosin Yhdysvalloissa, mutta mukana oli myös tutkimukset Israelista ja Isosta-Britanniasta. Haut toteutettiin keväällä 2021 ja uusittiin joulukuussa 2022, jolloin mukaan saatiin vielä yksi kanadalainen tutkimus vuodelta 2019. Tutkittavat olivat enimmäkseen valkoihoisia, taloudellisesti hyvin toimeentulevia ja korkeakoulutettuja miehiä. Laadullisia tutkimuksia oli kymmenen (Schacher ym. 2005; Benson ym. 2008;

Kuvio 1. Hakuprosessi.

Gianino 2008; Peterson ym. 2010; Wells 2011; Giesler 2012; Richardson ym. 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a; Baker 2019), määrällisiä kaksi (Shenkman & Shmotkin 2014; Feugé ym. 2019) ja monimenetelmätutkimuksia kol-

me (Bergman ym. 2010; Vinjamuri 2015a; Carroll 2018b).

Tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Alkuperäisilmaisut etsittiin tutkimuskysymyksen peilaten, ja niistä muodostet-

tiin pelkistyksiä. Pelkistyksestä sisällöllisesti samankaltaiset yhdistettiin ja nimettiin, jolloin muodostuivat alaluokat. Sisällöllisesti samankaltaisista alaluokista muodostettiin yläluokkia. Analyysiprosessi kuvattu esimerkin kautta liitteessä 2 (ks. www.julkari.fi). (Bettany-Saltikov 2012; Aveyard 2014; Bengtsson 2016; Siddaway ym. 2019.)

Tulokset

Aineiston analyysin tuloksena syntyi neljä näkökulmaa sateenkaariperheiden isien elämään: vanhemmuus, suhteet läheisiin, vähemmistöstressi sekä perhe osana yhteiskuntaa.

Vanhemmuus

Vanhemmuus vaikutti isien rooliodotuksiin jo alkaen siitä hetkestä, kun heille heräsi toive lapsesta (Peterson ym. 2010). Isät kuvasivat henkilökohtaista kasvua tärkeänä osana isyyttä (Peterson ym. 2010; Wells 2011). He kuitenkin kokivat seksuaalivähemmistöön kuulumisen ja isyyden olevan ristiriidassa keskenään (Schacher ym. 2005). Roolikonfliktin ratkaiseminen vei aikaa ja resursseja (Gianino 2008). Isäksi tuleminen tavat vaihtelivat, ja sillä oli merkitystä identiteetin muodostumisen kannalta: erityisesti aiemman heteroseksuaalisen suhteen aikana lapsia saaneet, myöhemmin homomiehen identiteetin muodostaneet kokivat identiteettikriisin: ”Am I a father or am I gay?” (Benson ym. 2008, 13).

Parisuhteissa kuvattiin tapahtuneen positiivisia muutoksia, kuten läheisyyden lisääntymistä (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Peterson ym. 2010; Wells 2011). Myös haasteita esiintyi: romantiikka väheni (Bergman ym. 2010), ajankäytön rajaaminen oli vaikeaa (Richardson ym. 2012) ja riidat lisääntyivät (Wells 2011). Elämä muuttui usein perhekeskeisemmäksi (Bergman ym. 2010; Peterson ym. 2010; Richardson ym. 2012) ja isät kokivat tyytyväisyyttä ja hyvinvointia elämässään (Shenkman & Shmotkin 2014). Toisaalta kuvattiin myös väsymystä ja uupumusta perhe-elämään liittyen (Gianino 2008; Peterson ym. 2010), erityisesti yksinhuoltajaisien joukossa (Carroll 2018b).

Isät kokivat elämänsä olevan tasapainoilua eri roolien välillä. Valmiita roolimalleja ei ollut, vaan isät joutuivat luomaan ne itse: ”(...) these men are behaving in ways that are outside of the norm for men in Western society and taking on roles

for which there are no role models” (Wells 2011, 162). Toisaalta tämä mahdollisti myös sen, että isät saivat jakaa haluamallaan tavalla itselleen ja toisilleen sopivat vanhemmuuden ja muun elämän roolit (Schacher ym. 2005; Wells 2011). Femiinisuuden ja maskuliinisuuden rajat olivat joustavat (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011; Giesler 2012; Feugé ym. 2019). Mahdollinen roolijako elättäjään ja hoivaajaan vaikutti vahvimmin tehtävien jakaantumiseen (Schacher ym. 2005; Wells 2011; Richardson ym. 2012; Feugé ym. 2019), samoin kumppanien toiveet (Gianino 2008). Adoptiotapauksissa lapsen ikä vaikutti roolien muodostumiseen: vauvaikäisen vanhemmat saivat rauhassa rakentaa vanhemmuuttaan, mutta isomman lapsen kohdalla roolijakoa tuli mieltiä nopeammin ja se oli vaativampaa (Gianino 2008).

Perhe- ja muun elämän yhteensovittaminen oli merkittävä tekijä isien ja perheiden arjessa. Jopa 70 prosenttia isistä teki muutoksia työnkuvaansa, esimerkiksi jäi koti-isäksi, muutti työaikaa tai -paikkaa. Näin pyrittiin priorisoimaan perhe-elämä työn edelle. Osalle isistä taas elättäjän rooli lankesi aiempaa voimakkaammin. (Bergman ym. 2010; Richardson ym. 2012.) Perhe pyrittiin huomioimaan myös vapauttamalla aikaa muuttamalla työnkuvaa tai vähentämällä vapaa-ajan menoja (Giesler 2012; Richardson ym. 2012). Isyys koettiin valintana, jossa muita tekijöitä jätettiin vähemmälle ja alettiin elää perheen arvojen mukaista elämää (Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Wells 2011; Giesler 2012). Taloudelliset tekijät nousivat esille vain murto-osalla isistä. Tutkittavista isistä suurin osa oli hyvin toimeentulevia, palkkatöissä olevia miehiä. Tämä mahdollisti esimerkiksi toisen isän kotiin jäämisen lapsen tullessa. (Peterson ym. 2010; Richardson ym. 2012.) Poikkeuksena olivat heteroseksuaalisessa suhteessa isäksi tulleet, myöhemmin homomiehen identiteetin muodostaneet miehet. Heistä osalla oli merkittäviä haasteita raha-asioiden suhteen, mikä vahvisti erillisyyden kokemusta muihin. (Carroll 2018b.)

Suhteet läheisiin

Isien kokemukset suhteista lapsuudenperheisiinsä olivat ristiriitaisia. Osa kuvasi lapsuudenperheen ja läheisten reaktioiden vanhemmuuteen olevan vastustuksen ja huolen sävyttämiä ja heteronormatiivisia. Perhe ei välttämättä tunnustanut lasta osaksi sukua edes silloin, kun lapsi syntyi sijaisnnyttäjän avulla ja oli biologisesti miehen oma. (Gianino 2008; Giesler 2012.) Myös vas-

takkaisia kokemuksia ja kuvauksia hyvän yhteyden muodostumisesta esiintyi (Giesler 2012; Vinjamuri 2015b).

Suhdetta lapsiin kuvattiin useissa tutkimuksissa sen kautta, kuuluuko lapsille kertoa isän seksuaalisesta suuntautumisesta, ja jos kuuluu, miten se tulee tehdä. Osa isistä koki asian tulevan luontevasti osaksi lapsen elämänkatsomusta, eikä asiasta heidän mukaansa tarvitse erikseen puhua (Peterson ym. 2010; Giesler 2012). Osa taas koki sen olevan lapselle tärkeä tieto ja ylpeyden aihe alusta asti (Peterson ym. 2010; Vinjamuri 2015a). Heterosuhteessa isäksi tullee miehille pohdinta oli merkityksellinen ja lapsille kertominen koettiin käänteentekevänä oman identiteetin vahvistumisen kannalta. Kuitenkin vain 30 prosenttia näistä isistä kertoi suuntautumisestaan lapsilleen. (Benson ym. 2008.)

Erityisesti homoystävien reaktiot vanhemmuuteen olivat pääosin välinpitämättömiä tai negatiivisia (Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Wells 2011; Giesler 2012). Isät kokivat sen johtuvan eräänlaisesta sääntörikkomuksesta: ”Gay friends who saw us as a gay couple could not accept us as a family with children” (Bergman ym. 2010, 128). Reaktio aiheutti pettymystä, surua ja ystävyysuhteiden katkeamista (Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Giesler 2012). Vanhemmuuden myötä isiä ja heidän lapsiaan pyrittiin ryhmyttämään muiden sateenkaariperheiden kanssa vaihtelevalla menestyksellä. Ryhmät jakoutuivat helposti vanhempien sukupuolen mukaan (Giesler 2012), tai koettiin, että perheitä ei yhdistä muu kuin kahden isän olemassaolo (Bergman ym. 2010; Wells 2011; Carroll 2018a). Vertaistuuessa nähtiin myös hyvää: se lievitti vähemmistöstressiä ja antoi lapsille esimerkin samanlaisista perheistä (Schacher ym. 2005; Benson ym. 2008; Carroll 2018a). Yhteys muihin vanhempiin saattoi myös muodostua vanhempien sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta, kunhan lapset olivat samanikäisiä (Bergman ym. 2010; Wells 2011; Carroll 2018a). Alun perin heterosuhteessa isäksi tulleet miehet kokivat eristäytyneisyyttä sekä heteroettä homoyhteisöistä (Benson ym. 2008).

Vähemmistöstressi

Isät kuvasivat elämäänsä ja vanhemmuuttaan julkisena ja poliittisena kannanottona. He kokivat seksuaalisen suuntautumisensa ja perheensä olevan kaikille näkyvää. Osa tunsikin olevansa pakotettu kantamaan tätä roolia (Gianino 2008; Giesler

2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a), osa koki olevansa aktivisteja ja pioneereja (Wells 2011). Isät nostivat esille myös turvallisuuskäsitelmän: perheet olivat usein tilanteissa, joissa heidän tuli pohtia omaa ja lastensa turvallisuutta liikkueessaan julkisesti (Wells 2011; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a).

Seksuaalisesta suuntautumisesta kertominen julkisesti koettiin prosessina, jossa piti tulla ”kaapista ulos” useita kertoja erilaisissa tilanteissa. Prosessin kulkuun vaikuttivat koetut ja kohdatut asenteet ja turvallisuudentunne sekä isän identiteetin rakentumisen vaihe. (Benson ym. 2008; Peterson ym. 2010; Carroll 2018b.)

Isät törmäsivät heteronormatiivisuuteen usein niin käytännön arjessa kuin institutionaalisenä ja syvällä lainsäädännössä esiintyvänä syrjintänä. Isät kertoivat törmäävänsä ongelmiin jatkuvasti erilaisien viranomaisten kanssa toimiessaan ja lähipiirin kanssa (Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a). Osa isistä jätti vastaamatta kommentteihin perhemuodostaan mutta koki samalla toimivansa väärin ja ylläpitävänsä yhteiskunnan heteronormatiivisuutta (Vinjamuri 2015b). Haasteita esiintyi esimerkiksi, kun isien kyky huolehtia lapsistaan kyseenalaistettiin (Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a) tai isät kohtasivat homofobisia ammattihenkilöitä adoptioprosessin aikana (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011). Osan elämästään heteroseksuaalisen identiteetin kanssa eläneistä isistä kertoi itse liittäneensä homouteen negatiivisia stereotyyppioita ennen kuin he omaksuivat oman homoseksuaalin identiteettinsä (Benson ym. 2008).

Useisiin päällekkäisiin vähemmistöihin (esim. seksuaali- ja etniseen vähemmistöön) kuuluvat isät kantoivat intersektionaalisuudesta koituvaa taakkaa ja kohtasivat ennakkoluuloja, kahdenkertaista identiteettiriiriä sekä näkymättömyyden tunteita. Samalla he kuitenkin tunsivat ylpeyttä pioneerin roolistaan ja kokivat taistelevansa perinteisiä kulttuurisia normeja vastaan. (Schacher ym. 2005, Carroll 2015b.) Samanlaisia kokemuksia esiintyi myös isillä, jotka adoptoivat eri etnisyyttä olevia lapsia (Vinjamuri 2015a). Heterosuhteessa isäksi tulleet ja sittemmin homomiehen identiteetin rakentaneet muodostivat oman vähemmistönä tutkittavien isien joukossa. He kokivat erilaisia haasteita muihin isiin verrattuna. Näistä isistä 90 prosenttia oli saanut uskonnollisen kasvatuksen, ja identiteetin muutokset vaativat suuria tunnetason mullistuksia. Moni oli kärsinyt masennuks-

ta ja jopa itsetuhoisuudesta, ja heillä oli merkittäviä haasteita lähi-ihmissuhteissa. (Carroll 2015b.)

Perhe osana yhteiskuntaa

Isät kuvasivat kokemustaan perheestä osana yhteiskunnallista perhekäsitystä. He kertoivat kokevansa negatiivista painolastia poikkeamalla normista, mutta kuvasivat erilaisuutta myös neutraaliin sävyyn tai ylpeydellä (Schacher ym. 2005; Vinjamuri 2015a; Baker 2019). Isät määrittivät perheensä välittämisen kautta: ”Love makes a family” (Schacher ym. 2005, 45). Toisaalta he kokivat vanhemmuuden antaneen heille tunteen osallisuudesta enemmistössä yhteisöllisyyden kautta (Schacher ym. 2005).

Naisen mallin puute herätti huolta isien lähipiirissä ja julkisesti. Isät kokivat tarvetta kompensoida tätä vahvaa kulttuurista odotusta tarpeella olla erityisen hyviä vanhempia. (Schacher ym. 2005; Gianino 2008.) Isät kertoivat toistuvasti törmäävänsä samoihin kysymyksiin: ”Is it mom’s day off?” tai ”Where’s mommy?” (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a; Carroll 2018b). Lapsen sukupuoli oli merkityksellinen: tyttären saaminen nostatti erityisesti huolta äidin puutteesta, ja isät kokivat läheisten naisten tuen tyttäriilleen myös itse tärkeäksi. Suurin osa tutkittavista isistä oli Yhdysvalloista, jossa sukupuoli- ja seksuaalikasvatus on jaettu sukupuolen mukaan. Isillä oli siten todellinen tarve saada tietoa naiseksi kasvamisesta tai jakaa vastuuta kasvatuksesta lähipiirin naisille. (Carroll 2018a.)

Pohdinta

Tämän tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden isät kokevat sekä yleisiä lapsiperheiden haasteita että sateenkaarivanhemmuuteen liittyviä haasteita. Parisuhteen uudelleen muotoutuminen lasten tulon myötä (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Peterson ym. 2010; Wells 2011; Richardson ym. 2012), väsymys- ja uupumusoireilu (Gianino 2008; Peterson ym. 2010) sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen (Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Wells 2011; Giesler 2012) ovat varsin yleisiä lapsiperheiden kokemia haasteita ja ongelmia (THL 2019; 2021).

Tässä tutkimuksessa tunnistettiin lisäksi sateenkaariperheelle ominaisia haasteita, ja nämä olivat osin yhtenevät Riikka Apiaisen ym. (2018) sateen-

kaariperheiden äitien kokemuksia käsittelevien kirjallisuuskatsauksen tulosten kanssa. Heteronormatiivisuuden ja syrjintäkokemusten kohtaaminen olivat yhteinen kokemus (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011; Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a). Lisäksi suhteet toisiin perheisiin, läheisiin ja sateenkaariyhteisöön sekä niiden muutokset vanhemmuuden myötä olivat samankaltaisia (Gianino 2008; Bergman ym. 2010; Wells 2011; Giesler 2012; Vinjamuri 2015b). Vanhemmuuden roolit myös muodostuivat vapaammin persoonallisuuden eivätkä sukupuolen mukaan (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011; Giesler 2012). Isyys kuitenkin näyttäytyi verraten haasteellisena saavutettavuusongelmien (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011), mahdollisen intersektionalismin kokemusten (Schacher ym. 2005; Carroll 2015b) sekä hoivaavan äidin puutteen vuoksi (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a; Carroll 2018b).

Heteroperheen normista poikkeaminen saattaa johtaa sateenkaari-isän tarpeeseen olla ja näyttäytyä erityisen hyvänä vanhempana (Schacher ym. 2005; Gianino 2008). Lapsiperhepalveluiden näkökulmasta tämä on huolestuttavaa, sillä myös yleisesti on tunnistettu, että lapsiperheet eivät aina tuo ilmi tuen tarpeitaan, etenkin jos ne koskevat parisuhdetta tai vanhempien jaksamista (THL 2019). Lisäksi tässä tutkimuksessa tunnistettiin, että sateenkaariperheiden ryhmämuotoisia auttamismenetelmiä valittaessa yhdistäväksi tekijäksi nostettiin nimenomaan sateenkaari (Bergman ym. 2010; Wells 2011; Carroll 2018a), eikä niinkään perhe-elämän mahdollisesti varsin tavalliset haasteet. Palveluissa tulisikin pyrkiä luomaan luotamuksellinen asiakassuhde perheen kanssa perhemuodosta riippumatta ja pyrkiä lähestymään perheen haasteita huolenaiheesta käsin, jolloin perheen mahdollinen vähemmistöryhmään kuuluminen otetaan huomioon kontekstina.

Teoreettisella tasolla tutkimustulos tuo esille, että isien kokemus on yhtenevä feministisen perheteorian näkemyksen kanssa (Allen & Henderson 2016; Allen 2022). Sateenkaariperheiden isät ovat vähemmistö, joka kohtaa eriarvoisuutta ja voimakkaita yhteiskunnallisia odotuksia (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011; Giesler 2012; Vinjamuri 2015b; Carroll 2018a). Heidän tehtävänä on rikkoo perinteiset roolit ja etsiä perheelleen sopiva tapa rakentaa elämänsä (Schacher ym. 2005; Gianino 2008; Wells 2011;

Giesler 2012). He vastustavat yhteiskunnan heteronormatiivisuutta ja perinteitä voimavarojen ja tarpeidensa mukaisella tavalla (Benson ym. 2008; Peterson ym. 2010; Carroll 2018b). Nämä isät luovat jotain sellaista, jota yhteiskunta ei vielä tunnista eikä osaa sanallistaa (Solantaus 2008; Moring 2013).

Tämän kirjallisuuskatsauksen kohteena olevien tutkimusten luotettavuus arvioitiin hyväksi. Tutkimukset olivat vertaisarvioituja julkaisuja, ja niiden laatu ja soveltuvuus arvioitiin vielä ennen hyväksyntää. (The Joanna Briggs Institute 2011; Siddaway ym. 2019; Pursell & McCrae 2020.) Haasteena oli tutkittujen henkilöiden homogeenisuus: tutkimusten kuvaamat isät olivat suureksi osaksi valkoihoisia, hyvässä sosioekonomisessa asemassa eläviä yhdysvaltalaismiehiä, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Tutkimus ei siksi anna myöskään esimerkiksi Suomen kontekstiin yleistettävissä olevaa tietoa. Tutkimusprosessin aikana luotettavuutta pyrittiin lisäämään reflektiivisellä työskentelyllä yhdessä tutkijakollegoiden kanssa. Analyysiprosessi oli aikaa vievä, mikä mahdollisti aineiston käsittelyn useista eri näkökulmista. Aineiston analyysissä luotettavuuden kannalta haasteeksi osoittautui tutkimusaineiston heterogeenisyys. Sopivaa aineistoa oli varsin vähän, ja löyty-

neet tutkimukset kuvasivat sateenkaariperheiden isien elämää melko erilaisista näkökulmista. Tämä aiheutti aineiston rikkonaisuutta ja haasteen tiedon syntetisoinnissa ja kokonaiskuvan luomisessa. (Elo ym. 2014; Colorafi & Evans 2016; Korstjens & Moser 2018.) Tutkimuksessa noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä (TENK 2023) niiltä osin kuin se kirjallisuuskatsauksessa on relevanttia.

Sateenkaariperheiden isien ja heidän perheiden hyvinvoinnin tukeminen on tärkeä arvovalinta. He kohtaavat ennakkoluuloja, käytännön elämään liittyviä haasteita, syrjintää ja jopa väkivaltaa tai sen uhkaa. Ajankohtainen ilmapiiri, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt perheineen elävät, on kiristynyt myös Suomessa. Sateenkaariperheiden määrä kasvaa jatkuvasti yhteiskunnassa (Kylmä ym. 2021). Haastavaan tilanteeseen voidaan vastata tekemällä lisätutkimusta aiheesta, jotta sateenkaariperheiden isät tulisivat näkyväksi osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua. Eri-laisten isien kokemukset on tärkeää huomioida, sillä esimerkiksi kulttuuritausta, sosioekonominen asema ja perheen saavuttamisen tapa vaikuttavat isien kokemuksiin. Keskeinen lisätutkimusaihe olisi myös tarkastella sateenkaariperheiden isien elämää nimenomaan Suomessa.

Saapunut 16.2.2023
Hyväksytty 2.6.2023

KIRJALLISUUS

- Allen, Katherine (2023) Feminist theory, method, and praxis: Toward a critical consciousness for family and close relationship scholars. *Journal of Social and Personal Relationships* 40 (3), 899–936.
- Allen, Katherine & Henderson, Angela (2016) *Family Theories. Foundations and Applications*. West Sussex: John Wiley & Sons Inc.
- Apiainen, Riikka & Åstedt-Kurki, Päivi & Palonen, Mira & Kylmä, Jari (2018) Sateenkaariperheiden äitien kokemuksia perheensä elämästä ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä – integratiivinen kirjallisuuskatsaus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 55, 225–242.
- Aveyard, Helen (2010) *Doing a literature review in health and social care. A practical guide*. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.
- Baker, Benjamin (2019) “We’re just family, you know?” Exploring the discourses of family in Gay Parents’ Relational Talk. *Journal of Family Communication* 19 (3), 213–227.
- Bengtsson Mariette (2016) How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *Nursing Plus Open* 2, 8–14.
- Benson, Adam & Silverstein, Louise & Auerback, Carl (2008) From the margins to the center. Gay fathers reconstruct the fathering role. *Journal of GLBT Studies* 1 (3), 1–29.
- Bergman, Kim & Rubio, Ritchie & Green, Robert-Jay & Padrón, Elena (2010) Gay men who become fathers via surrogacy: the transition to parenthood. *Journal of GLBT Family Studies* 6 (2), 111–141.
- Bettany-Saltikov, Josette (2012) *How to do a systematic literature review in nursing. A step-by-step guide*. Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Carroll, Megan (2018a) Managing without moms: gay fathers, incidental activism, and the politics of parental gender. *Journal of Family Issues* 39 (13), 3410–3435.
- Carroll, Megan (2018b) Gay fathers on the margins: race, class, marital status, and pathway to parent-

- hood. *Family Relations* 67 (1), 104–117.
- Colorafi, Jiggins & Evans, Bronwynne (2016) Qualitative descriptive methods in health science research. *Health Environments Research & Design Journal* 9 (4), 16–25.
- Crenshaw, Kimberle (1989) Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal Forum*, 139–167.
- Elo, Satu & Kääriäinen, Maria & Kanste, Outi & Pölkki, Tarja & Utriainen, Kati & Kyngäs, Helvi (2014) Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *SAGE open* 4 (1), 1–10.
- EU LGBT Survey (2013) European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance. European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Feugé, Érik Alain & Cossette, Louise & Cyr, Chantal & Julien, Danielle (2019) Parental involvement among adoptive gay fathers: associations with resources, time constraints, gender role, and child adjustment. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity* 6 (1), 1–10.
- Few-Demo, April (2014) Intersectionality as the “New” Critical Approach in Feminist Family Studies: Evolving Racial/Ethnic Feminisms and Critical Race Theories. *Journal of Family Theory & Review* 6 (2), 169–183.
- Gianino, Mark (2008) Adaptation and transformation: the transition to adoptive parenthood for gay male couples. *Journal of GLBT Family Studies* 4 (2), 205–243.
- Giesler, Mark (2012) Gay fathers’ negotiation of gender role strain: a qualitative inquiry. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers* 10 (2), 119–139.
- ILGA-Europe (2023) Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people covering events that occurred in Europe and Central Asia between January–December 2022. <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2023/> (luettu 8.3.2023)
- Jämsä, Juha (2003) *Isä, joka on homo: homomiehen perhe ja vanhemmuus*. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA.
- Korstjens, Irene & Moser, Albine (2018) Series: practical guidance to qualitative research. Part 4: trustworthiness and publishing. *European Journal of General Practice* 24 (1), 120–124.
- Kylmä, Jari & Sepponen, Anne-Mari & Ollikainen, Jyrki & Pakarinen, Marja & Heikkinen, Teppo & Suominen, Tarja (2014) Miesten kanssa seksiä harrastavat miehet: suhde omaan seksuaalisuuteen ja sosiaaliseen ympäristöön. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51, 161–176.
- Kylmä, Jari & Apiainen, Riikka & Tuovila, Tiina & Åstedt-Kurki, Päivi (2021) *Sateenkaariperheet*. Teoksessa Harju, Eeva & Palonen, Mira & Sarell, Nina (toim.) *Yhdessä perheen kanssa – perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia*. Helsinki: Gaudeamus, 115–134.
- Lahti, Annukka & Aarnio, Kia & Moring, Anna & Kerppola, Jenni (2020) *Perhe- ja läheissuhteet saateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laki hedelmöityshoidoista 22.12.2006/1237 (2006) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237> (luettu 18.5.2023)
- Lehtonen, Jukka (2009) The diverse intimate relationships of non-heterosexual Finnish men. *Norma: International Journal for Masculinity Studies* 4 (1), 67–82.
- Moring, Anna (2013) *Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8852-0> (luettu 13.3.2023)
- Peterson, Lee & Butts, Jeff & Deville, Douglas (2010) Parenting experiences of three self-identified gay fathers. *Smith College Studies in Social Work* 70 (3), 513–521.
- Purssell, Edward & McCrae, Niall (2020) *How to Perform a Systematic Literature Review: A Guide for Healthcare Researchers, Practitioners and Students*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG.
- Richardson, Hannah & Moyer, April & Goldberg, Abbie (2012) ‘You try to be superman and you don’t have to be’: gay adoptive fathers’ challenges and tensions in balancing work and family. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers* 10 (3), 314–336.
- Sateenkaariperheet ry (n.d.) Mikä on sateenkaariperhe? <https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/mika-on-sateenkaariperhe/> (luettu 13.2.2023)
- Sateenkaariperheet ry (2023) *Perheen byrokraatia ja etuudet*. <https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/perheen-byrokraatia/> (luettu 18.5.2023)
- Schacher, Stephanie & Auerback, Carl & Silverstein, Louise (2005) Gay fathers expanding the possibilities for us all. *Journal of GLBT Family Studies* 1 (3), 31–52.
- Seta ry (n.d.) *Sukupuolen moninaisuus*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/> (luettu 13.2.2023)
- Shenkman, Geva & Shmotkin, Dov (2014) “Kids are joy”: psychological welfare among Israeli gay fathers. *Journal of Family Issues* 35 (14), 1926–1939.
- Siddaway, Andy P. & Wood, Alex M. & Hedges, Larry V. (2019) *How to Do a Systematic Review: A Best Practice Guide for Conducting and Reporting Narrative Reviews, Meta-Analyses, and Meta-Syntheses*. *Annual Review of Psychology* 70, 747–770.
- Solantaus, Tytti (2008) Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa Juha Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–85.
- TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) *Pien-*

- ten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 2018. Tilastoraportti 10/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021) Vauva-perheiden hyvinvointi. Finlapset-kyselytutkimus 2020. Tilastoraportti 6/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022) Perheiden moninaisuus. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/perheiden-moninaisuus> (luettu 8.3.2023)
- The Joanna Briggs Institute (2011) Joanna Briggs Institute Reviewers' Manual.
- Tilastokeskus (2021a) Rekisteröidystä parisuhteesta avioliittoon ja sisäisestä adoptiosta äitiyden vahvistamiseen – lakimuutokset tuovat perheiden moninaisuutta näkyviin tilastoissa. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/lakimuutokset-tuovat-perheiden-moninaisuutta-nakyviin-tilastoissa/#start> (luettu 13.2.2023)
- Tilastokeskus (2021b) Käsitteet: Perhe. <https://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html> (luettu 13.2.2023)
- Tuovila, Tiina & Åstedt-Kurki, Päivi & Paavilainen, Eija & Kylmä, Jari (2018) Nuorten kuvaus elämästään sateenkaariperheessä. *Hoitotiede* 30 (4), 347–360.
- Vinjamuri, Mohan (2015a) “It’s so important to talk and talk”: how gay adoptive fathers respond to their children’s encounters with heteronormativity. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers* 13 (3), 245–270.
- Vinjamuri, Mohan (2015b) Reminders of heteronormativity: gay adoptive fathers navigating uninvited social interactions. *Family Relations* 64, 263–277.
- Wells, Gregory (2011) Making room for daddies: male couples creating families through adoption. *Journal of GLBT Family Studies* 7 (1–2), 155–181.
- Weston, Kath (1997) *Families we choose. Lesbians, gays, kinship*. New York: Columbia University Press.

ENGLISH SUMMARY

Miia Koskela & Riikka Ikonen & Jari Kylmä: “Where’s mommy?” The life of fathers in rainbow families. A systematic literature review (“Missä äiti on?” Sateenkaariperheiden isien elämää. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus)

The fathers of rainbow families are not yet identified or recognized in our society. Their possibilities to achieve a family life are limited or even non-existent. They face many challenges in their lives that other parents don’t. This study describes the family lives and experiences of fathers in Finnish rainbow families based on a systematic literature review. Our research question was: What do fathers of rainbow families tell about their family life? An information search was carried out on the international CINAHL and PsycINFO/Ovid databases, on the Finnish Medic database and by manual retrieval. The selected 15 research articles were published between 2005 and 2019. Their quality was evaluated using the

criteria of The Joanna Briggs Institute.

Through content analysis, we identified four main categories related to the lives of fathers in rainbow families: parenting, relationships with loved ones, minority stress and family as a part of society. The information obtained from the research will help to organize services that support the well-being of fathers belonging to the rainbow minority and their children. The research data also brings this invisible group to the fore and paves the way for further studies. The minority role brings challenges to men’s well-being, which is reflected in the well-being of children living in their families. Supporting the well-being of children and families with children is an important value choice in our society.

Keywords: rainbow family, father of a rainbow family, well-being of a family with children, systematic literature review.

KIRJOITTAJAT

Koskela, Miia, TtK, TtM-opiskelija, Tampereen yliopisto / hoitotyön opettaja, Tampereen ammattikorkeakoulu (miia.koskela[at]tuni.fi)

Ikonen, Riikka, TtT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto / vieraileva tutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (riikka.ikonen[at]tuni.fi)

Kylmä, Jari, dos., FT, TtL, Tampereen yliopisto (jari.kylmä[at]tuni.fi)